

SUMMARY

Kozlov D. Pedagogical conditions of effective implementation of the process of administrative competence formation of future teachers in higher education.

On the basis of scientific sources study and empiric material analysis an idea of efficiency of administrative competence formation of future high school teacher which depends on totality of pedagogical terms in which it takes places offered in the article. The following pedagogical terms are offered: creation of the comfortable educational environment based on pedagogical co-operation, collaboration and co-creation of a teacher and students; the monitoring research of dynamics of future teachers administrative competence formation on the basis of qualimetric approach; technologization on the basis of qualimetric approach; technologization of administrative competence of future teacher on the basis of programmed-purpose management; strengthening of practical constituent of future teachers' master's degree preparation by the use of the innovative educational and methodical providing.

During masters' pedagogical practice there is not only verification of theoretical and practical preparation to independent teaching work but also wide possibilities for realization of personality creative potential individual internals. Pedagogical practice promotes forming master's creative attitude toward future professional activity, to administrative competence forming as major quality of modern high school teacher. Modernisation of pedagogical practice realization is related to deployment of innovative pedagogical technologies in combination with traditional forms and methods of studies

This article analyzes issues related to the training of the future high school teacher as for realization of their professional career and personnel management of the institution in market conditions. The value strategy and strategic human resource management education necessary for the institution efficient activity and the process of readiness formation of the future high school teacher to professional career was shown in the article.

Key words: future high school teacher, career, strategic management, future high school teachers' readiness to career implementation, administrative competence, pedagogical condition, , monitoring, qualimetry.

УДК 614.842:[159.9+37]

М. М. Пелипенко, О. М. Черненко

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

ДИСЦИПЛІНОВАНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ДО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ

У статті розглянуто поняття «педагогічна умова», зосереджено увагу на особливостях визначення педагогічних умов у сфері професійної діяльності силових підрозділів. Проаналізовано низку наукових позицій щодо тлумачення понять «дисципліна» та «дисциплінованість». Обґрунтовано важливість дисциплінованості як психологічної якості у структурі особистості майбутнього фахівця оперативно-рятувальної служби. Доведено необхідність формування цієї якості під час навчання майбутніх рятувальників у профільному вищому навчальному закладі. Визначено, що дисциплінованість є однією зі стрижневих педагогічних умов формування їх готовності до самозбереження. Встановлено теоретичне підґрунтя забезпечення реалізації даної педагогічної умови.

Ключові слова: педагогічна умова, дисциплінованість, готовність до самозбереження, майбутній рятувальник.

Постановка проблеми. Дослідження закономірностей формування готовності майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби до самозбереження в умовах професійної діяльності (ГСУПД) засвідчило, що воно залежить від психологічних і біологічних аспектів життєдіяльності особистості майбутнього фахівця оперативно-рятувальної служби (рятувальника). Зважаючи на це, існує можливість контролю цього процесу в контексті педагогічної діяльності, за допомогою відповідного педагогічного інструментарію, важливою складовою частиною якого є педагогічні умови.

Аналіз актуальних досліджень. За дослідженнями педагогів Н. В. Іпполітової та Н. С. Стерхової, виявлення, обґрунтування та перевірка педагогічних умов, які забезпечують успішність діяльності, що здійснюється, є одним з аспектів, що викликають найбільший інтерес у сучасних педагогічних дослідженнях. Учені підкреслюють і складнощі, що нерідко виникають у дослідників цієї проблеми, вбачаючи їх причини в: 1) односторонньому уявленні дослідника про феномен ключового поняття «умови»; 2) підбір педагогічних умов, що належить до різних класифікаційних груп; 3) нечітке розуміння напряду виявлених умов у межах конкретного дослідження; 4) слабку обґрунтованість вибору саме даних умов тощо [7, 8].

Вирішення перерахованих проблем, на думку вчених, полягає в аналізі й конкретизації понять «умови» та «педагогічні умови», класифікації педагогічних умов відповідно до характеру та природи проблем, які вони мають вирішувати. Ми цілком погоджуємося з даними висновками та ставимо за мету їх реалізацію в нашому дослідженні, оскільки виділенню та обґрунтуванню педагогічних умов формування готовності до самозбереження майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби має передувати їх теоретичний аналіз як складного педагогічного явища.

Педагогічні умови стали предметом досліджень В. І. Андрєєва, Ю. К. Бабанського, М. Г. Горліченко, М. В. Зверєвої, Н. В. Іпполітової, Л. М. Ішичкіної, Є. І. Козирєвої, Н. В. Журавської, С. Т. Полторака, І. Г. Радванського, Н. С. Стерхової та ін.

Актуальність на сучасному етапі розвитку педагогічної науки проблеми вивчення, розвитку й удосконалення педагогічних систем у сфері професійної діяльності силових підрозділів стала причиною того, що проблема створення ефективних педагогічних умов знайшла своє відображення й у площині даних об'єктів педагогічного процесу.

Так, дослідниця професійної підготовки підрозділів пожежної охорони Л. М. Ішичкіна тлумачить педагогічні умови як сукупність обставин, які створюються з метою успішного вирішення певних завдань у будь-якому процесі [8, 73]. Основними умовами підвищення ефективності фізичної підготовки підрозділів пожежної охорони автор називає методику її діагностування, особистісно орієнтовані програми тренування, педагогічний контроль та інші заходи для формування й стимулювання мотивації особового складу у фізичному вдосконаленні, послідовність зазначеного процесу.

М. Г. Горліченко, вивчаючи адаптацію курсантів до навчання у вищих військових навчальних закладах, детермінує педагогічні умови як феномен, який скорочує період адаптації курсантів військового ВНЗ до навчання, знімає гостроту кризових явищ, що можуть виникати в життєдіяльності курсантів, а також створює більш комфортну обстановку для органічного входження курсантів до нового оточення – військового ВНЗ [5, 60].

Окремим напрямом педагогічних досліджень у контексті військових підрозділів виступає вивчення педагогічних умов підготовки їх командирів до педагогічної та управлінської діяльності. І. Г. Радванський наголошує на необхідності індивідуалізації підготовки офіцерів внутрішніх військ до управлінської діяльності, центральною концепцією якої має бути вибір відповідних форм, методів і засобів навчання. Умовами індивідуалізації автор називає визначення цілей управлінської діяльності, обґрунтованість її змісту, оптимальне поєднання навчальних, виховних і психологічних аспектів підготовки тощо [11, 15].

Як бачимо, більшість дослідників у даній науковій галузі погоджуються з думкою, що важливими умовами педагогічних процесів є виховання та стимулювання мотивації до певного виду діяльності чи оволодіння знаннями. Підкреслюється також важливість систематизації та науково обґрунтованої послідовності змісту й завдань навчальних програм і необхідність гуманізації навчального процесу, тобто фокусування уваги на саморозвитку й самовдосконаленні його об'єкта, перехід до особистісної парадигми навчання.

Ураховуючи даний теоретичний аналіз, ми вважаємо, що однією з конче необхідних педагогічних умов формування ГСУПД є цілеспрямоване формування *дисциплінованості* як усвідомленого дотримання інструкцій, правил та інших документів, що регламентують діяльність оперативно-рятувальних підрозділів і забезпечують збереження життя та здоров'я їх особового складу. Обґрунтування цього припущення і є **метою даної статті**.

Виклад основного матеріалу. Звернемося до статистики пожеж Українського науково-дослідного інституту цивільного захисту. Її аналіз свідчить, що причинами пожеж в Україні є (для прикладу проаналізуємо 2013 рік, хоча подібний розподіл причин є стійкою тенденцією кілька останніх років): необережне поводження з вогнем – 61,6 %; порушення правил пожежної безпеки при влаштуванні та експлуатації електроустановок – 21,6 %; порушення правил пожежної безпеки при влаштуванні та експлуатації печей, теплогенеруючих агрегатів і установок – 6,8 %; інші причини – 5,5 %; підпал – 3,3%; пустощі дітей із вогнем – 1 %; несправність виробничого обладнання – 0,2 % [1].

Як бачимо, майже третина всіх пожеж виникає з причини прямого порушення правил пожежної безпеки, проте найбільше вражає, що близько 60 % пожеж трапляються через необережне поводження з вогнем, тобто через паління та викидання недопалків у непризначених для цього місцях, втрату контролю у стані алкогольного сп'яніння, легковажне ставлення до загальноприйнятих і відомих усім правил, відверту халатність і недбалість або загальний низький рівень культури самозбереження. Таким чином, причини 90 % усіх пожеж можна назвати *внутрішніми*, оскільки вони не пов'язані з оточуючою дійсністю: обладнанням, технікою, іншими людьми, природними чинниками.

Методик перевірки рівня сформованості ГСУПД у бажаючих вступити до профільного ВНЗ ДСНС України не існує. Такий стан речей стосується й курсантів – майбутніх рятувальників, тому логічно припустити, що в даному контексті для них характерний приблизно той самий світогляд, що і для інших людей. На нашу думку, процес отримання ними відповідної освіти не в змозі кардинально змінити ситуацію, адже корінь проблеми лежить не у площині теоретичних знань із профільних предметів чи практичних навичок ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

З нашої точки зору, комплекс згаданих внутрішніх причин виникає, передусім, через недостатній рівень *дисциплінованості*.

Довідкова література відносить це поняття до явища *дисципліни*, називаючи його властивістю та якістю за значенням «дисциплінований» або звичкою, умінням дотримуватися дисципліни, що, у свою чергу, трактується як встановлений порядок, дотримання якого є обов'язковим для всіх членів даного колективу; витриманість, звичка до суворого порядку [4, 300].

Дисципліна особового складу оперативно-рятувальних підрозділів є однією з основних категорій їх професійної діяльності; усі аспекти, що її стосуються, регламентується Дисциплінарним статутом служби цивільного

захисту. Згідно з ним, «службова дисципліна ґрунтується на усвідомленні особами рядового і начальницького складу своїх службових обов'язків та вірності Присязі» [6].

Таким чином, дисциплінованість виступає якістю особистості, що характеризує її ставлення до дисципліни. Низка дослідників також пов'язує дисциплінованість з організованістю [2; 10; 12], відповідальністю [2; 10], волею [2]. Необхідно також підкреслити висновки вчених про важливість дисциплінованості в контексті колективної, суспільної діяльності [2; 3; 4; 10; 12], що означає наявність взаємозв'язку між перерахованими педагогічними умовами. Окремо відзначимо явище самодисципліни, яке виділяється деякими науковцями [3; 9; 10] і є надзвичайно важливим у нашому дослідженні.

Духовний словник В. С. Безрукової подає таку дефініцію дисциплінованості – це морально-вольова якість особистості, що проявляється як добровільне свідоме дотримання моральних норм і встановленого порядку життя й діяльності. Педагог також пов'язує її з трудовою діяльністю, зазначаючи, що вона забезпечує організованість, підвищує працездатність, виховує відповідальність, які є необхідними якостями в колективній життєдіяльності, і вважає, що виховання та підтримування дисциплінованості починається з дошкільного віку [2, 239]. Останнє зауваження є досить важливим для нашого дослідження та дає змогу зробити висновок: по-перше, дисциплінованість піддається виховному й педагогічному впливу, а по-друге, оскільки дисциплінованість – фундаментальний чинник готовності до самозбереження – можна формувати й розвивати ще з раннього віку, то це можливо робити і з самою готовністю.

М. О. Буданова тлумачить дисциплінованість як готовність до виконання й уміння суб'єкта (носія дисципліни) дотримуватися дисциплінарних вимог. На думку філософа, свідомо дисциплінованість (самодисципліна) означає не тільки підпорядкування індивіда нормам суспільства й колективу, але і його активну позицію у справі зміцнення воєнної та трудової дисципліни [3, 33]. Психолог К. К. Платонов ототожнює поняття дисциплінованості, самодисципліни та організованості, детермінуючи їх як риси характеру особистості, схильність людини до дотримання правил роботи й норм поведінки, яка стала звичкою [9].

За педагогом Б. М. Бім-Бадом, дисциплінованість – це якість особистості, яка включає звичку до дисципліни, витриманість, внутрішню організованість, відповідальність, готовність і звичку підпорядковуватися власним цілям (самодисципліна) і суспільним установкам [10, 74].

Значний внесок у дослідження дисципліни зробив класик світової педагогіки В. О. Сухомлинський. Учений розглядав її виключно крізь призму колективної діяльності та стосунків між членами колективу, а також досягнення власних цілей. Зокрема, однією з граней педагогічної майстерності він вважав уміння створити в колективі такі відносини, коли кожен завдяки баченню себе очима інших розуміє та відчуває, що таке можна, не можна й треба. На основі цього розвивається відповідальність перед людьми і як наслідок – перед власною совістю. Дисципліна совісті, за В. О. Сухомлинським, – найміцніша з усіх форм дисциплінованості [12, 174]. Педагог наголошував на значенні у вихованні дисциплінованості творчості [12, 445], розвиненого відчуття власної гідності [12, 498], прагнення людей до об'єднання, відчуття взаємодопомоги [12, 525] та бажання створювати щось для інших, використовуючи споживацький підхід [12, 451]. Самою суттю дисциплінованості та внутрішньої організованості вчений називав свідоме підпорядкування [12, 498], проте підкреслював, що свідома дисципліна – це, передусім, активність, ініціатива, а не пасивне підпорядкування особистості певним правилам і нормам, що нерідко носять характер заборони [12, 148].

У педагогіці В. О. Сухомлинського формування дисциплінованості тісно переплітається з колективною діяльністю та досягається шляхом колективних вправ. За основу науковець брав колективну згоду у схваленні правильних вчинків і осуді неправильних, що дало змогу перейти від прояву тільки зовнішніх, запам'ятованих форм дисциплінованості, які полягають в показному дотриманні норм поведінки та порушенні їх таким чином, щоб про це ніхто не дізнався, до внутрішньої переконаності в необхідності підпорядковуватися правилам [12, 17–30].

Ми повністю розділяємо позицію видатного педагога та вважаємо метод колективних вправ цілком актуальним і в контексті формування дисциплінованості курсантів, оскільки їх колектив, урахувавши особливості їх навчання у профільному вищому навчальному закладі, є досить міцним і здатним до педагогічного впливу на своїх членів.

З цієї причини принципи колективної взаємодії, на наше переконання, мають знайти своє місце й серед педагогічних умов формування ГСУПД, і в її компонентній структурі. Така реалізація постулату В. О. Сухомлинського щодо важливості колективізму у формуванні дисциплінованості втілює в життя й деякі інші його позиції, зокрема прагнення до об'єднання, відчуття взаємодопомоги, можливість створювати щось для інших тощо.

Принципи відчуття власної гідності та творчого начала дисциплінованості, на наше переконання, перекликаються між собою: перша засновується не тільки на ставленні до курсанта як до повноцінної особистості, корисного члена суспільства, майбутнього рятувальника, достойного поваги за вибір мужньої та героїчної професії, а й на розвитку в ньому творчих сил і переконанні його самого в здатності створювати щось нове. Таким чином, творчість, тобто діяльність, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку [4, 1435], повинна позитивно вплинути на виховання самоповаги курсанта, що в поєднанні з доброзичливістю оточення, як колег, так і начальників, має сформувати почуття власної гідності й усвідомлення, що необхідність підпорядкування та дисциплінованості не має на меті якимось чином цю гідність принизити. Ще одним важливим здобутком цього є уникнення страху, що заперечувався В. О. Сухомлинським як основа моральної дисципліни та самодисципліни [12, 479], адже очевидно, що творчо мисляча та знаюча собі ціну особистість не матиме причин для страху на роботі.

Описане творче спрямування діяльності курсантів може засновуватися на поставленні їм незвичайних завдань, що вимагають нешаблонних рішень і розвивають професійний кругозір, наданні їм можливості самотужки вигадувати завдання, контролювати їх виконання й оцінювати його рівень, коли в той самий час виконавці оцінюють оригінальність і навчальну цінність поставленого їм завдання (корисною буде подальша зміна ролей).

Логічно обґрунтованим, з нашої точки зору, є і зв'язок між свідомим підпорядкуванням та активністю й ініціативністю, оскільки поява останніх можлива тільки за умови усвідомлення необхідності дотримуватися дисципліни. Без нього процес формування дисциплінованості буде наштовхуватися на нерозуміння та природне бажання особистості залишатися в попередньому стані та не сприймати зміни. І навпаки, потреба в дисциплінованості набагато швидше стане очевидною для свідомості при активному бажанні особистості дізнатися й навчитися чомусь новому.

Таким чином, самодисципліна виступає ще одним елементом взаємозв'язків між визначеними нами педагогічними умовами формування ГСУПД, оскільки є складовою частиною системи поступового переходу від конкретних, виражених чіткими зовнішніми впливами заходів зі стимулювання зберегти своє життя та здоров'я до закріплення стану готовності до нього в самосвідомості особистості майбутнього рятувальника.

Робота цієї системи, з нашої точки зору, має такий вигляд: необхідність майбутнього рятувальника бути дисциплінованим з огляду на зовнішній мотиваційний вплив; формування звички досягати власних цілей за рахунок свідомої дисципліни – самодисципліни; перетворення самодисципліни на перманентну, свідому, *внутрішню* дисциплінованість, яка стає якістю особистості курсанта, частиною його самосвідомості.

Висновки та перспективи подальшого розвитку. Отже, ми тлумачимо дисциплінованість як якість особистості, що проявляється в добровільному підпорядкуванні встановленому в колективі, суспільстві порядку, правилам, вимогам. Тому ми вважаємо, що формування цієї якості повністю задовольняє потребу в дотриманні майбутніми рятувальниками інструкцій, правил та інших документів, що регламентують діяльність оперативно-рятувальних підрозділів взагалі й забезпечують збереження життя та здоров'я його особового складу зокрема. Даний факт, у свою чергу, забезпечує ефективне виконання відповідної педагогічної умови.

Перспективи подальших наукових розвідок. Проте розвиток дисциплінованості не вирішує проблему формування ГСУПД майбутніх рятувальників повністю, оскільки це не єдина необхідна педагогічна умова протікання даного процесу. Теоретичний аналіз і практична реалізація інших умов є перспективним напрямом наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз масиву карток обліку пожеж [Електронний ресурс]. – За даними Українського науково-дослідного інституту цивільного захисту. – Режим доступу : <http://www.undicz.mns.gov.ua/content/amkop.html>.
2. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) / В. С. Безрукова. – Екатеринбург, 2000. – 937 с.
3. Буданова М. А. Воспитание сознательной трудовой дисциплины в производственном коллективе / М. А. Буданова // Проблемы социально-политического развития советского общества. – М. : Издательство МГУ, 1974. – 229 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додатками, доповненнями та CD) / укладач і головний редактор В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
5. Горліченко М. Г. Педагогічні умови адаптації курсантів до навчання у вищих військових навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / М. Г. Горліченко. – Одеса : Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2004. – 246 с.
6. Закон України «Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту» від 05.03.2009 № 1068. – К., 2009.
7. Ипполитова Н. В. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация / Н. В. Ипполитова, Н. С. Стерхова // General and Professional Education. – Щецин, 2012. – № 1. – С. 8–14.

8. Ішичкіна Л. М. Педагогічні умови підвищення ефективності фізичної підготовки особового складу підрозділів пожежної охорони : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. М. Ішичкіна. – Луганськ : Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, 2005. – 200 с.

9. Платонов К. К. Психология : учебное пособие / К. К. Платонов, Г. Г. Голубев. – М. : Высшая школа, 1977. – 247 с.

10. Педагогический энциклопедический словарь / Главный редактор Б. М. Бим-Бад. – М. : Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2002. – 528 с.

11. Радванський І. Г. Шляхи та педагогічні умови підготовки офіцерів внутрішніх військ до управлінської діяльності у вищих військових навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук / І. Г. Радванський. – Хмельницький, 2000. – 18 с.

12. Сухомлинский В. А. Избранные произведения : в 5-ти томах / Редколлегия: А. Г. Дзевежин (пред.) и др. – К. : Радянська школа, 1979–1980. – Т. 1. – 1979. – 686 с. – Т. 2. – 1979. – 718 с. – Т. 5. Статті. – 1980. – 678 с.

РЕЗЮМЕ

Пелипенко М. М., Черненко О. М. Дисциплінованість в контексті формування готовності майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби до самозбереження.

В статті розглянуто поняття «педагогічне середовище», зосереджено увагу на особливостях визначення педагогічних умов в сфері професійної діяльності силових підрозділів. Проаналізовано ряд наукових позицій щодо трактування понять «дисципліна» і «дисциплінованість». Обґрунтовано важливість дисциплінованості як психологічного якості в структурі особистості майбутнього фахівця оперативно-рятувальної служби. Доведено необхідність формування цього якості в час навчання майбутніх рятувальників в профільному вузі. Визначено, що дисциплінованість є однією з ключових педагогічних умов формування їх готовності до самозбереження. Встановлено теоретичні основи забезпечення реалізації цього педагогічного середовища.

Ключові слова: педагогічне середовище, дисциплінованість, готовність до самозбереження, майбутній рятувальник.

SUMMARY

Pelypenko M., Chernenko O. Discipline in the context of preparation of future operational and rescue service for self-preservation.

The article reveals the definition of the concept of «pedagogical condition», the difficulties which encountered by the researchers of this problem and their possible solutions, focusing on the specifics of determining the pedagogical conditions in the professional sphere of the security forces, which include operational and rescue service of civil protection. The author defines the general direction of scientific research in this area. A number of academic positions regarding the interpretation of the concepts of «discipline» is analyzed. The importance of discipline as psychological quality in the structure of future operational and rescue service is substantiated. The necessity of formation of this quality in the future rescue training in core high school is proved. As evidence the statistics of Ukrainian scientific research institute of civil protection for reasons of fire in Ukraine as well as provisions of the Disciplinary regulations of civil protection of Ukraine is used, the analysis of which shows the absolute importance of discipline formed at rescuers. Discipline is generally interpreted as a conscious observance of regulations, rules and other documents that regulate the activities of operational and rescue units and ensure the preservation of life and health of their personnel. It is determined that discipline is one of the

core pedagogical conditions of formation of readiness for self-preservation. A theoretical basis for ensuring the implementation of the pedagogical condition is proposed. Special attention is paid to the scientific works of V. Sukhomlinsky who has made a significant contribution to the development of pedagogy in general and addresses the issue of discipline in particular. An attempt to interpret his work in the area of training future rescuers, in particular with respect to the place and role of discipline in the formation of their readiness for self-preservation in the extreme conditions of professional activity is done. Separately, the concept of «self-discipline» is defined, which is determined by its essence as a component of a gradual transition from the concrete, expressed clear external influences promotion activities to preserve their lives and health to strengthen the state of readiness in the consciousness of a future rescuer. It is concluded that the needs of a future rescuer outlined above regulations, rules and other documents on condition of formation of the psychological quality of his discipline should be taken into consideration. At the same time it is noted that the development does not exhaust the problem of formation of readiness for self-preservation future rescuers.

Key words: *pedagogical conditions, discipline, readiness to self-preservation, a future rescuer.*